

ПРОМПолІТИКА ЄВРОСОЮЗУ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Завоювання передових позицій у глобальній конкуренції, вихід на стандарти життя розвинених європейських країн є метою перспективного розвитку економіки України. На сьогодні рейтинг глобальної конкурентоспроможності країн світу (144 країни) станом на 2012-2013 рр. очолює Швейцарія, а місце України у цьому рейтингу підвищилося до 73 проти 82 місця за попередніми даними (2011-2012 рр.) [1, 2].

Пріоритетами досягнення поставленої мети урядом України визначено інвестиційну та інноваційну активність бізнесу, впровадження енергозберігаючих технологій, а методами досягнення проголошених пріоритетів є: упор на провадження інновацій і заходів, спрямованих на оптимізацію раціонального використання природних, виробничих і людських ресурсів. Це, у свою чергу, вимагає нових підходів до вітчизняної промислової політики, основою яких мають стати завдання, які забезпечать модернізацію і технологічне оновлення промислового сектору. При цьому відновлення промислової політики відповідно до сучасних реалій можливе тільки за наявності загального сприятливого інституціонального середовища в державі, помірного оподаткування, розвиненої системи кредитування, якісної системи освіти. Ці чинники в цілому впливають на інновації у виробничій сфері більше, ніж надання численних податкових, митних та інших пільг і преференцій.

Задля досягнення поставленої мети в Україні розроблено і здійснено низку заходів щодо промислової політики, а саме: у 1996 р. було розроблено й затверджено Концепцію державної промислової політики (Постанова Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. № 272), яку оновлено у 2003 р. (Указ Президента України від 12 лютого 2003 р.

№ 102), потім було прийнято Державну програму розвитку промисловості на 2003-2011 рр. (Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1174), на виконання доручення Кабінету Міністрів України Міністерством економіки України за участю центральних органів виконавчої влади, Державної установи «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України» із врахуванням пропозицій, отриманих від громадських організацій, було розроблено проект стратегії розвитку України до 2020 року: «Україна 2020: стратегія національної модернізації» (лютий 2010 р.), одним із завдань якої є диверсифікація виробництва на тлі кардинального підвищення інноваційної складової розвитку та переходу до інформаційного суспільства [3].

Деякі питання, що належать до проблем формування промполітики та застосування відповідних інструментів щодо її реалізації, успішно вирішуються у європейських країнах. Засвоєння в цілому європейського досвіду є актуальним для України, доцільним і важливим для зниження уразливості вітчизняної економіки перед обличчям багатьох глобальних викликів (вичерпання природних енергетичних ресурсів, старіння населення, наростання диференціації доходів населення, погіршення екології), що вимагають уже сьогодні таких інструментів, які б сприяли формуванню принципово нової промислової стратегії. Саме тому роль і вага кожної держави зараз оцінюються у світі багато в чому за її внеском у розробку і впровадження принципово нових промислових технологій для адекватної відповіді на негативні реалії сучасності.

Запорукою вдалого запозичення досвіду є його критичне переосмислення. У країнах Євросоюзу (далі – ЄС) процес удоскона-

лення інструментів промислової політики триває протягом багатьох років, крім того, вже накопичений достатній досвід використання інструментів для ведення загальної промислової політики ЄС. Основний аргумент на користь його творчого осмислення з урахуванням можливостей нашої країни – можливість узяти краще з усіх інструментів промислового розвитку як окремих країн ЄС, так і ЄС у цілому і нівелювати негативне.

Дослідженню проблем використання відповідних інструментів промислової політики як в Україні, так і у країнах-членах ЄС відведено важливу роль у працях О. Ананьєвої, Н. Антюшиної, В. Белова, О. Білоруса, В. Воронкової, В. Вишневецького, Н. Говорової, В. Дементьєва, Ю. Кіндзерського, Є. Калугіної, В. Кондратьєва, Є. Мачка, Ю. Пахомова, О. Татаркіна, Н. Федорова, Н. Мусіса, В. Швейцера, Н. Шмельова, Л. Яблонського, Н. Якубовського та інших. Проте зміни в економічній ситуації (вплив світової фінансово-економічної кризи) та політична нестабільність потребують подальшого вдосконалення інструментів промислової політики, адаптації сучасної економіки, у тому числі й промислової політики держави, до вимог сьогодення.

Мета статті – дослідити процес формування промислової політики країн ЄС і інструменти її реалізації, зробити відповідні висновки щодо застосування європейського досвіду в Україні.

Початком формування європейської промислової політики вважається утворення в 1952 р. Європейського Співтовариства вугілля і сталі. Зокрема, сама угода містила – поряд із принципами вільного ринку – ряд положень дирижистського характеру (у сфері ціноутворення і виробничих квот), а також ряд протекціоністських заходів при ввезенні товарів із третіх країн. Після різкого скорочення попиту на сталь у результаті нафтової кризи 1973-1974 рр. європейські програми почали фінансувати заходи, що стимулюють попит на сталь, у результаті чого сповільнився процес структурної перебудови в цій сфері. Провісником єдиної європейської політики у сфері НДДКР став договір про Євратом (1957 р.), який був спрямований на розвиток європейської атомної енергетики і в такий

спосіб на підтримку окремого сектору економіки. Цей крок мотивувався необхідністю консолідації зусиль, у тому числі фінансових, при веденні НДДКР і подоланні технологічного відставання від США. Єдиний європейський акт 1986 р. містив спеціальний розділ «Наукові дослідження і технологічний розвиток» (статті 130 f-q), у якому проголошувалася мета підтримки технологічного рівня Європи і її конкурентоспроможності на світовому рівні. Аналогічно трактується і прийняття відповідної статті «Промислова політика» (ст. 157) у Договорі ЄС 1992 р., у якій говориться про необхідність «полегшення» пристосування європейської промисловості до структурних змін, тобто йдеться про «перехід від пасивної до активної промислової політики в ЄС». Лісабонський Договір підсилює формулювання: у ньому говориться, що країни-члени повинні не «полегшити», а «прискорити» за рахунок проведення промислової політики трансформацію європейської промисловості в контексті сучасних структурних змін і забезпечити технологічну конкурентоспроможність Європи. У Договорі країни-члени, зокрема, зобов'язуються щорічно витратити на НДДКР не менш 3% свого ВВП [4], але це не було реалізовано.

З моменту утворення ЄС європейська промислова політика розглядалася як частина політики з поглиблення інтеграції у Європі й одночасно як інструмент підтримки технологічного рівня європейських підприємств і забезпечення конкурентоспроможності континенту стосовно США і Японії, а зараз ще й Китаю та Індії.

Промислова політика, як і політика сприяння конкуренції, покликана підвищувати конкурентоспроможність як окремих галузей, так і економіки держави в цілому. Але інструменти, що використовуються при проведенні цих двох політик, істотно відрізняються і найчастіше є протилежними за своїм змістом. Серед іншого, промислова політика має селективний характер і часто виконує протекціоністські функції. А політика конкуренції спрямована на створення загальних і рівних умов для всіх суб'єктів господарювання, сприяє їх входу на ринок і в такий спосіб підтримує відкритість ринків.

У цілому ж європейська промислова політика усе більше розуміється як політика підтримки наукоємних і високотехнологічних галузей економіки, вагомим інструментом якої є Європейські рамкові програми НДДКР, першу з яких було прийнято на період 1984-1987 рр. Обсяг сьомої рамкової програми НДДКР на період 2007-2013 рр. складає десь близько 55 млрд євро, що передбачається витратити на інформаційні технології, дослідження в галузі біології і дослідження змін в екологічних системах. У лютому 2011 р. на зустрічі глав держав ЄС було прийнято рішення про інтеграцію усіх фінансових інструментів підтримки досліджень та інновацій у межах Єдиного Стратегічного механізму (Common Strategic Framework). Нова програма повинна об'єднати Рамкову програму науково-технологічного розвитку ЄС – 7РП, рамкову програму “Розвиток конкурентного середовища та інновацій” і Європейський інститут інновацій і технологій. Мета об'єднання усіх трьох джерел фінансування полягає в тому, щоб створити єдиний механізм підтримки усіх стадій інноваційного ланцюга, максимально підтримати вихід продукту на ринок, значно спростити і зробити більш ефективною процедуру доступу до фінансів.

Після цього політичного рішення і обговорення концептуального документа, який було опубліковано за розпорядженням Європейської Комісії, майбутня програма отримала назву “Horizon 2020” [5], а також прийнято рішення стосовно її бюджету на період 2014-2020 рр., який перевищить 80 млрд євро. При цьому інтегральний бюджет на дослідження та інновації (включаючи усі джерела) буде збільшено на 46% порівняно з існуючим на 2007-2013 рр. Рамкову програму розвитку конкурентоспроможності та інновацій разом з Європейською мережею підтримки підприємництва перетворено на Програму “Конкурентоспроможність підприємств” (COSME) з бюджетом на 2014-2020 рр. у 2,5 млрд євро, яка буде повністю орієнтована на механізми поліпшення фінансової та інших форм підтримки підприємств.

Окрім полегшення доступу до фінансових ресурсів з боку малих і середніх підприємств (МСП) Програма “Конкурентоспроможність підприємств” буде сфокусова-

на на формування сприятливих умов для створення і розвитку підприємств, розповсюдження підприємницької культури у Європі, посилення конкурентоспроможності європейських підприємств, підтримку інтернаціоналізації МСП і поліпшення доступу до ринків.

У цілому пріоритет у програмі “Horizon 2020” буде віддано високоефективним технологіям – еко-, нано-, біо- та інфотехнологіям, зосередженим на вирішенні соціальних і глобальних проблем (“зелена економіка”, енергетика, транспорт, зміни у кліматі і старіння населення тощо). Сприятливі умови даної програми має створення до 2014 р. Європейського дослідницького простору, що дозволить подолати несприятливі умови, які заважають приватному сектору робити інвестиції у дослідження, розробки та інновації, запобігти фрагментації прикладених зусиль, ліквідувати небажане дублювання витрат і робіт у науково-технічній сфері різними регіонами.

Набір інструментів при проведенні промислової політики використовується у країнах ЄС досить широкий, зокрема, можна виділити такі:

- тарифи і тарифні обмеження. Їх введення може суттєво послабити конкуренцію;
- антитрестовські закони. Вони обмежують монополістичні тенденції і посилюють вільну конкуренцію;

- податки і субсидії. У першу чергу ті, що використовуються селективно і створюють преференції тим або іншим галузям, компаніям, експортерам;

- некомерційні кредити і надання кредитних гарантій (наприклад, венчурному бізнесу, пов'язаному з високим рівнем ризику);
- державні замовлення приватним фірмам;

- підтримка освіти і професійного навчання;

- підтримка географічної і професійної мобільності робочої сили;

- безпосередня підтримка підприємств-лідерів з європейського бюджету;

- зусилля по ліквідації бар'єрів при створенні транснаціональних підприємств у сфері гармонізації підприємницьких податків;

- заходи для сприяння малим і середнім підприємствам;

фінансування НДДКР за рахунок бюджетних коштів, приватних та ін.;

заходи для формування Спільного ринку (нормативні акти, стандарти і сертифікати);

створення транс'європейської інфраструктури.

Ще використовуються і *спеціальні інструменти*, до яких у першу чергу належать:

різноманітні *фінансові пільги*. Серед іншого це перерахування коштів з державного бюджету для перепідготовки і перенавчання персоналу компаній приватного сектору; субвенціонування і кредитування з метою модернізації виробничого потенціалу; зниження податків або повне звільнення від них; скорочення надлишкових потужностей шляхом виплати відповідних компенсацій;

фінансові рестрикції, тобто можливість введення додаткових податків і зборів, наприклад, у сфері вантажних перевезень; ненадання передбачених законом фінансових пільг; уведення законодавчих обмежень, що призводять до додаткових витрат, наприклад, у сфері охорони навколишнього середовища.

Особливо варто виділити такі інструменти, як *встановлення особливих режимів у сфері політики конкуренції*. Такі режими можуть передбачати введення державою різних обмежень доступу до ринків, як наприклад, установа контингентів збуту товарів і послуг, мінімальних або максимальних продажних цін, ставок мита і зборів. Частина таких обмежень прописана в Законі держави проти обмеження конкуренції, у тому числі відносно транспорту, сільського господарства і страхування.

Треба зауважити, що подальший розвиток промислової політики ЄС за Стратегією "Європа 2020" буде спрямований на глобалізацію, а сприяти її реалізації будуть відповідні інструменти й заходи, які матимуть відбиток національної особливості, тому що деякі країни віддають перевагу більш ліберальному підходу, а інші, навпаки, схильні до протекціонізму. Наприклад:

Німеччина будує соціальне ринкове господарство, яке спирається на саморегулюючі ринкові механізми, її політика визначається як політика з підтримки ринкового господарського укладу або устрою.

Франція ще й досі практикує протекціонізм. Французький уряд надає фінансову

допомогу і політичну підтримку окремим компаніям або навіть цілим галузям.

Велика Британія використовує ліберальний підхід, який має забезпечити кращі конкурентні умови для приватного виробництва і відкритий доступ до фінансових та інформаційних ресурсів за мінімальним втручанням держави.

Італія побудувала таку модель розвитку економіки, що відрізняється, насамперед, силою малого і середнього бізнесу, який є надзвичайно ефективним. Більшість італійських політиків, ураховуючи побажання своїх виборців, виступають за соціально орієнтовану ринкову державу, взірцем якої є Німеччина та Франція.

Швеція створила свою національну економічну модель, яка отримала назву "шведського соціалізму", тобто це ринкова економіка змішаного типу, де сполучено ринкові відносини і державне регулювання, спостерігається парламентаризм у політиці, зрілість соціальної інфраструктури.

Таким чином, можна відзначити такі особливості економічних моделей країн ЄС: активна роль держави і жорстке державне регулювання ринку; висока питома вага державного сектору; соціально орієнтований характер моделі; своєрідна і ефективна модель, яка компенсує конкурентоспроможність європейських товарів на світових ринках.

Як свідчать дані табл. 1, серед країн ЄС за рейтингом індексу глобальної конкурентоспроможності протягом 2006-2013 рр. перше місце посідає Швейцарія, за винятком кризи 2008-2009 рр. (2 місце), Швеція за період 2006-2013 рр. не займала нижче четвертого місця, Німеччина за той же час – відповідно 8 та 5 місця, Велика Британія – 13 та 8 місця, Франція – 21 і 15 місця, Італія – 49 та 42 місця. У табл. 2 наведено економічну характеристику цих країн станом на 2011 р. Німеччина має найвищий розмір ВВП на душу населення (44,5 тис. дол.) і посідає третє місце після США і Японії, вона має нижчий показник рівня безробіття – 6,0% (за показниками інфляції й рівня безробіття усіх випереджає Японія – відповідно 0,4 і 4,8%), Німеччина має кращий торговельний баланс – 204,0 млрд дол. США (за цим показником її випереджає США – 233,0 млрд дол.), найнижчий показник інфляції має Франція – 2,0%.

Таблиця 1

Рейтинг країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності (GCI) [1, 2, 6, 7]

Країна	2006-2007 рр.	2008-2009 рр.	2009-2010 рр.	2010-2011 рр.	2011-2012 рр.	2012-2013 рр.
США	6	1	2	4	5	7
Швейцарія	1	2	1	1	1	1
Данія	4	3	5	9	8	12
<i>Швеція</i>	3	4	4	2	3	4
Фінляндія	2	6	6	7	4	3
<i>Німеччина</i>	8	7	7	5	6	6
Голландія	–	–	–	–	7	–
<i>Велика Британія</i>	10	12	13	12	10	8
Нідерланди	9	8	10	8	7	5
Японія	7	9	8	6	9	10
Норвегія	–	15	14	14	16	15
Австрія	–	14	17	18	19	16
Бельгія	–	19	18	19	15	17
<i>Франція</i>	–	16	16	15	18	21
Люксембург	–	25	21	20	23	22
Естонія	25	32	35	33	33	34
Китай	54	30	29	27	26	29
Чехія	29	33	31	36	38	39
Іспанія	–	29	33	42	36	36
Литва	39	44	53	47	44	45
Словаччина	37	46	47	60	69	71
<i>Італія</i>	42	49	48	48	43	42
Латвія	44	54	68	70	64	55
Угорщина	38	62	58	52	48	60
Польща	48	53	46	39	41	41
Португалія	–	43	43	46	45	49
Хорватія	51	61	72	77	76	81
Росія	62	51	63	63	66	67
Україна	69	72	82	89	82	73
Румунія	73	68	64	67	77	78
Болгарія	–	76	76	71	74	62
Греція	47	67	71	83	90	96

Таблиця 2

Характеристика країн станом на 2011 р. [8-10]

Країна	Населення, млн чол.	Розмір реального ВВП, млрд дол. США	Розмір ВВП на душу населення, тис. дол. США	Інфляція, %	Рівень безробіття, %	Торговельний баланс, млрд дол. США
Німеччина	81,5	3629,0	44,5	2,2	6,0	204,0
Велика Британія	62,7	2481,0	39,6	4,5	7,9	-159,5
Франція	65,3	2808,0	43,0	2,0	9,1	-106,2
Італія	61,0	2246,0	36,8	2,3	8,2	-32,3
Швеція	9,4	337,9	36,5	3,2	6,8	4,0
Китай	1336,7	6989,0	5,2	5,4	6,5	233,0
США	313,2	15060,0	48,1	3,0	9,1	-803,0
Японія	126,5	5855,0	46,3	0,4	4,8	6,1

Особливістю національних промислових політик країн ЄС є необхідність їх узгодження з відповідними органами Євросоюзу, серед яких особливе місце займає Рада з конкурентоспроможності. Важливим елементом європейської промислової політики є політика стосовно окремих секторів, яка розробляється на основі спільного обговорення Комісією ЄС і представниками держав існуючого стану в конкретних галузях, наприклад в автомобіле- і машинобудуванні, хімії. Мова йде про створення сприятливих рамок умов для їх розвитку, що, з одного боку, враховують побажання бізнесу, а з іншого – можливості ЄС і держав-членів.

Розглянемо стисло основи промполітики та інструменти її реалізації на прикладі таких країн, як Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія та Швеція.

Німеччина. У 2008 р. Федеральне міністерство економіки і технологій Німеччини стисло визначило промислову політику «*як штандортну політику, що проводиться в інтересах промисловості*», основною метою якої оголошено створення сприятливих рамок умов для промислових інновацій, інвестицій і виробництва. По суті – це політика з формування сприятливих рамок умов для розвитку конкретного господарсько-політичного територіального простору з метою залучення до нього (і утримання в ньому) капіталів, послуг і робочої сили. Основним інструментом цієї політики є підтримка конкретних проектів у промисловості, в тому числі у високотехнологічних та інноваційних сферах. Штандортна політика проводиться на федеральному, земельному і комунальному рівнях і об'єднує усі види структурної політики. Найбільш результативна ця політика на регіональному рівні, і, напевно, тому німецька держава вирішила використовувати її з метою підтримки сучасної промислової політики. Але поступово набуло поширення відносно нове явище – процес кластеризації німецьких штандортів.

У німецьких регіонах на основі таких кластерів почали створюватися так звані мережі і центри компетенцій, що є спробою бізнес-співтовариств одержати додаткові переваги від кластеризації конкретних штандортів. Насамперед це стосується до сфери

інновацій і виробництва високотехнологічної продукції.

Таким чином, через інновації Німеччина намагається будувати свою промислову політику, яка б відповідала на виклики ХХІ століття. Навіть в умовах кризи у країні збільшується фінансування сфери НДДКР як з боку бізнесу, так і з боку держави, відбувається концентрація зусиль на розвиток високотехнологічних галузей економіки, реформується сфера освіти і ринок праці.

Виходячи з досвіду використання інструментів промполітики Німеччиною, необхідно звернути увагу на те, що практично всі заходи цієї країни з консервації галузевої структури своєї промисловості виявилися неефективними. Субсидії так і не змогли зробити продукцію таких галузей, як залізничний транспорт, сільське і лісове господарство, рибальство, вугільна промисловість, водний транспорт, суднобудування, конкурентоспроможною на міжнародних ринках. Найбільшим досягненням стало уповільнення скорочення виробництва за рахунок істотних додаткових витрат для економіки в цілому. Наступна неминуча структурна перебудова обходила державі ще дорожче. На цю практику слід особливо звернути увагу, бо це актуально для України, тому що в нашій країні вже довгі роки здійснюється державна підтримка вугільної промисловості.

Франція. Основні заходи для розвитку промисловості у Франції спрямовані на поліпшення конкурентоспроможності французьких промислових підприємств. Якщо враховувати, що конкуренція на сучасному промисловому ринку заснована на нецінових факторах, то нематеріальні інвестиції (інновації, просування товарів на ринку, дизайн, розвиток марок) стають основним джерелом розвитку порівняльних переваг. Пропозиція якісних послуг промисловим підприємствам і якість робочої сили є одним з основних чинників конкурентоспроможності промисловості. Інша сфера впливу французької промислової політики спрямована на поліпшення спеціалізації французької промисловості. Для ефективного досягнення цієї мети робиться глибокий аналіз внутрішнього і світового попиту на промислові товари, існуючих конкурентних переваг Франції (комерційних,

технологічних, промислових), а також чутливості секторів до зміни зовнішніх чинників, таких як: вартість робочої сили, паритет євро/долар, енергетична інтенсивність та ін. Цей факт є позитивним для застосування його в Україні. Нарешті, важливим аспектом французької промислової політики є вирішення проблем фінансування французьких підприємств, створення умов для їх швидкого зростання.

Зараз для удосконалення інфраструктури промисловості Франції відбувається така тенденція розвитку інструментів її промислової політики: падіння ролі селективних "прямих" інструментів промислової політики (у першу чергу структурної як засобу вибіркової галузевої підтримки при збереженні її функцій у денационалізації державного сектору) і розширення функцій традиційно малоселективних "непрямих" інструментів (податкової, грошово-кредитної, бюджетної політик).

Центральною ланкою французької промислової політики є інвестиції в інновації і, головне, такі її інструменти, як стимулювання інвестицій у приватному секторі, а також поліпшення спеціалізації французької промисловості у високотехнологічних секторах. Необхідно відзначити як позитивний досвід для України важливу роль держави у стимулюванні й страхуванні промислових інвестицій. Вона або сама запускає різні цікаві проекти, або ж забезпечує стабільне і стимулююче фінансування.

Головні цілі і характеристику державного втручання можна сформулювати так:

- 1) забезпечення часткового фінансування витрат на НДДКР;
- 2) мобілізація і координація різних зацікавлених сторін: промисловців, науковців, клієнтів, державних установ;
- 3) регулярний контроль за використанням державних коштів за призначенням.

Велика Британія. На промислову політику Великої Британії значно впливають нові тенденції розвитку світової економіки, тобто демографічні зміни, підвищення добробуту в інших країнах, нові технології у світовому промисловому виробництві, прискорення впровадження інновацій, наприклад перехід

на низьковуглеводні джерела енергії, «зелена революція».

Позитивним досвідом для України є те, що уряд Британії для прискорення відновлення економіки вважає найважливішим інвестування в інновації і створення робочих місць. Задля досягнення поставленої мети уряд поєднує державну політику зі стратегічними потребами бізнесу, причому вживає заходи довгострокового характеру, підкріплюючи їх конкретними діями, а також вважає за необхідне підтримувати баланс між державою і ринком, тобто роль держави він бачить у доповненні ринку, виправляти його помилки, але не підмінювати його.

Але активна діяльність держави не є самоціллю, вона спрямована на підвищення конкурентоспроможності Британії на світових ринках. З цією метою уряд намагається зберегти диверсифіковану структуру економіки на основі високооплачуваної робочої сили, не закриваючи ринки Британії і не відмовляючись від вигід вільного підприємництва. Наприклад, уряд Британії має намір підтримувати:

нові низьковуглеводні технології в аерокосмічній галузі, дизайні та виробництві двигунів і крил;

перехід із металевих на композитні матеріали, що забезпечить величезні комерційні можливості, а їх застосування торкнеться автомобільної, суднобудівної, аерокосмічної галузей, будівництва, нафтогазової галузі, виробництва медичного устаткування, устаткування для використання енергії вітру і припливів;

перехід хімічного виробництва з нафти на поновлювані або біологічні речовини;

технології пластикової електроніки, що дозволить здешевіти друк електронних ланцюгів на гнучких поверхнях, що неможливо при традиційних кремнієвих напівпровідниках.

Концентрація зусиль промислової політики Британії на розвитку низьковуглеводної промисловості заслуговує на увагу з боку Українського уряду, як можна реалізувати один із напрямів нової технології.

Британська рада з торгівлі й інвестицій планує серію заходів щодо демонстрації передового досвіду Британії зі створення низь-

ковуглеводної економіки і рекламування Британії як світового центру низьковуглеводних технологій для потенційних інвесторів по усьому світі.

У 2009 р. на підтримку Стратегії «Нова індустрія, нові робочі місця» створено Фонд стратегічних інвестицій на загальну суму в 1 млрд фст для фінансування провідних галузей, яким державна підтримка дозволить розкрити нереалізований потенціал.

Серед державних заходів – розробка міжвідомчої Стратегії низьковуглеводної промисловості, завдання якої – вивести Британію у передові країни низьковуглеводної революції, скоординувавши діяльність уряду в регулюванні, закупівлях, освіті, стандартизації й інвестиціях, що буде сприяти переходу виробників до низьковуглеводної економіки і виходу на новий ринок. Ця Стратегія є відповіддю держави на рекомендації Комісії з екологічних ринків і економічної ефективності. Що стосується промисловості, то в Стратегії віддається пріоритет устаткуванню для атомної енергетики і поновлюваних джерел енергії, а також низьковуглеводним двигунам. Для координації діяльності в цих сферах створені міжвідомчі робочі групи.

Але, зважаючи на величезний державний борг країни, навіть при збереженні загальної спрямованості промислової політики, держава навряд чи зможе забезпечити її фінансування повною мірою, зберігаючи в той же час регулюючу і координуючу роль.

Італія. Метою промполітики Італії є розвиток науково-технічної бази промисловості, зміцнення конкурентних позицій промисловості на рівні малих і середніх підприємств на внутрішньому й зовнішньому ринках. Задля її досягнення використовуються такі інструменти, як: реформа інституціональних структур (приватизація) і розвиток законодавчої бази; стимулювання розвитку банківської системи, а також ринків товарів і інформаційних послуг у рамках розвитку економічної інфраструктури; державні програми підтримки малих підприємств через механізми пільг податкової, кредитної, амортизаційної, інноваційної політик; залучення бюджетної політики для допомоги розвитку НДДКР для малого і середнього бізнесу; державна програма стимулювання енерго-

збереження, фінансування розвідки родовищ енергоресурсів, будівництва електростанцій.

З італійського досвіду Україну може зацікавити ставлення до формування малого та середнього бізнесу. Італія мала найбільший з усіх розвинених країн державний сектор, який згодом було скорочено шляхом лібералізації, приватизації і дерегулювання. Зараз близько 70% зайнятості у країні забезпечують малі і середні підприємства (МСП), тобто компанії з чисельністю персоналу менше 50 осіб, у тому числі 30% усіх зайнятих в економіці – це індивідуальні підприємці, які розвивають сімейний бізнес. Промислові МСП забезпечують близько 32% доданої вартості продукції великих підприємств [10].

Починаючи з 1952 р. розвитку МСП в Італії сприяло могутнє правове забезпечення, що постійно удосконалювалося зі зростанням розуміння їх соціально-економічної значущості. На даний час тільки в цій сфері прийнято понад 30 основних законів, як наприклад, «Про створення центральної служби кредитування МСП (Медіокредито Чентрале)» (1952 р.); «Про сприяння у придбанні нового обладнання» (1965 р.); «Про кредитування і страхування експорту» (1977 р.) «Про створення експортних консорціумів МСП» (1981 р.); «Про створення Фонду технологічних інновацій і Фонду ремеслених проектів» (1982 р.); «Про створення спільних підприємств за кордоном за участю італійських МСП» (1990 р.); «Про допомогу починаючим підприємствам і стимулювання реінвестування прибутку» (1994 р.) та інші, а також цілий комплекс програм, спрямованих на розвиток МСП і на оздоровлення економіки країни. У реорганізації промисловості і розвитку МСП величезна роль належить закону № 317, який було прийнято ще в 1991 р. [10]. Цим законом встановлено фінансові, технічні й організаційні заходи для забезпечення розвитку і підтримки МСП, а також визначено три найважливіших рівні пріоритетності проблем, які необхідно розв'язати, більшість яких актуальні і зараз.

Швеція. Мета промполітики Швеції – підвищення ефективності у всіх галузях промисловості, модернізація її технічної бази, створення умов для різноманіття форм промислових підприємств з упором на стимулю-

вання появи нових наукоємних компаній і малого бізнесу. Основні інструменти її реалізації – активне використання непрямих методів промислової політики для розвитку промислової інфраструктури, дерегулювання і спрощення державних правил і регламентації ведення бізнесу, поступове відмовлення від підтримки «хворих» галузей, стимулювання НТП, допомога малому бізнесу, підвищення ефективності державних підприємств, спеціальні галузеві і регіональні програми, інформаційна і консультативна допомога бізнесу. Головне, чим можна скористатися зі шведського досвіду, це розуміння важливості для промислового розвитку загальноекономічного контексту, що створюється переплетінням інноваційної, соціальної, екологічної й експортної орієнтації. Останнім часом на перший план виходить використання можливостей регіональної політики. Вигідність такої стратегії підтверджує відносно м'яке проходження Швецією через економічну кризу 2008-2009 рр., незважаючи на високу залежність від збуту експортної продукції на світовому ринку.

Інший висновок зі шведського досвіду полягає в тому, що зараз вигідніше за все розвивати спеціалізацію на «зеленій» енергетиці, «зеленому» виробництві і «зелених» технологіях, тому що це дає подвійну перевагу. По-перше, це дозволяє за умови достатньої концентрації ресурсів перейти зі стану країни, що доганяє, у стан країни-лідера. По-друге, «зелена продукція» і «зелені технології» на світовому ринку мають широкий попит, це надає можливість вигідного включення в систему міжнародного поділу праці.

Що стосується більш конкретних методів і інструментів промислової політики, які застосовуються у Швеції, то для вироблення промислової політики в Україні можуть становити інтерес такі:

1. «Зелені податки», стягнуті зі шкідливих емісій і «зелені сертифікати», які видаються за екологічно чисте виробництво електроенергії, дозволяють домагатися переорієнтації виробництва, транспорту й енергетики на використання нових екологічно чистих джерел енергії і сприяти переходу економіки на сталий тип розвитку. Це не тільки веде до поліпшення умов життя, але і сприяє

формуванню нової економіки, нового експорту, забезпечуючи попит на відповідні види технологій і продукції на світовому ринку. Обсяг цих податків базується на перерозподілі податкового навантаження між різними об'єктами оподаткування.

2. У Швеції застосовується специфічна форма управління промисловістю й економікою: «маленькі» міністерства (усього – 28), які концентруються на вирішенні найбільш важливих і загальних завдань, що мають політичне значення, поєднуються зі спеціалізованими агентствами (усього їх 52), які вирішують більш вузькі і спеціальні завдання. Це веде до концентрації їх діяльності на досягнення конкретних цілей, персоніфікації відповідальності за вирішення відповідних проблем. Така організація роботи державних органів дозволяє протидіяти бюрократизації, веде до підвищення відповідальності чиновницького апарату за практичні результати його діяльності.

3. Досвід Швеції у досягненні ефективної інтеграції між трьома сферами господарства – наукою, системою освіти і виробництвом – показує, що головним недоліком української системи є розірваність інноваційного ланцюжка, недофінансування окремих ланок, слабка координація дій її різних ланок, а також низька мотивація до здійснення інновацій, недоліки у створенні інноваційного клімату. Розвиток у цьому напрямі потребує створення особливих структур усередині економіки, подібних до тих, що давно уже використовують у Швеції й інших промислово розвинених країнах: наукові і технологічні парки, зони впровадження нової техніки тощо.

4. У Швеції принципово інше ставлення до науки, ніж в Україні. Державне фінансування двох шведських академій ніколи не скорочувалося, воно тільки з кожним роком збільшується. Від фундаментальної, академічної науки не вимагають одержання комерційної віддачі, тому що таку віддачу може забезпечити тільки замкнутий інноваційний ланцюжок, організований у національну інноваційну систему. Інноваційна політика у Швеції має високий статус, їй надається пріоритетне значення, а науково-технічний, інноваційний і людський потенціал розгляда-

ється як ресурс, чие значення для економічного розвитку більш важливе, ніж природні багатства (Швеція могла би спеціалізуватися на експорті круглого лісу (кругляка), але не робить цього).

5. Інноваційна політика втрачає свій секторний характер і стає інтеграційною політикою, що поєднує різні сфери економіки країни. Вона пронизує всі основні напрямки державної політики, насамперед промислову, регіональну, екологічну, кредитно-фінансову, експортну політику, політику на ринку праці, міжнародне співробітництво. Перехід інноваційної політики на регіональний рівень дозволяє вирівнювати розвиток регіонів, що дуже важливо в українських умовах, коли регіони сильно відрізняються один від одного за рівнем розвитку і добробуту.

6. Високе фінансування сфери НДДКР і адекватна економічна політика дозволили створити у Швеції необхідні умови для розвитку науково-технічної спеціалізації і міжсекторної кооперації в інтересах розвитку промисловості й економіки в цілому.

Висновки. У промисловій політиці країн-членів ЄС останніми роками домінує комплексний підхід до вибору як її пріоритетів, так і інструментів здійснення. Підхід до здійснення промислової політики визначається не вирішенням тимчасових проблем, а з розряду базових, до яких належать зайнятість працездатного населення й підвищення рівня витрат на НДДКР.

Європейський досвід свідчить (на це необхідно звернути увагу уряду України), що промислова політика має носити інтегральний характер, тобто переплітатися з іншими напрямками економічної і соціальної політики, включаючи регіональну, здобуваючи таким чином науково-технічну, технологічну й екологічну компоненти. Країни ЄС при формуванні промислової політики керуються такими принципами:

стимулююча державна політика відносно всіх галузей при визначенні оптимальних критеріїв добору підтримуваних проєктів, включаючи підтримку експорту продукції високого ступеня переробки;

створення імпортозамінюючих виробництв;

оптимізація питань логістики, регіональних пріоритетів;

сприяння розвитку промислової інфраструктури (будівництво залізничних, трубопроводних, автодорожніх транспортних систем, мереж зв'язку й ін.).

Далекоглядна промислова політика країн ЄС робить особливий акцент на використанні існуючих і формування нових порівняльних переваг виробництва експортних товарів і послуг. Загальною тенденцією у практиці формування промислової політики країн ЄС застосовується такий підхід, який сприяє сполученню зацікавленості різних суб'єктів господарювання, причому з урахуванням інтересів не тільки нинішнього, але й майбутніх поколінь.

Аналіз стану промислової політики в країнах ЄС, зокрема Німеччини, Франції, Великої Британії, Італії й Швеції, реалізація якої має відбиток національної особливості, показує, що формування ефективної промислової політики залежить від того, яку роль відведено у цьому процесі державі.

Наприклад, важко переоцінити активну участь держави в досягненні високого рівня людського капіталу, удосконаленні системи освіти, що відповідає вимогам сучасного промислового виробництва, фінансуванні основної частини загальноосвітніх навчальних закладів. Саме тому розумна державна промислова політика має підкріплюватися цілеспрямованою політикою у сфері освіти, при цьому для України до найбільш пріоритетних напрямів належить розширення підготовки таких фахівців, як технологи, конструктори, та фахівців ІТ-технологій.

Інноваційна модель промислової політики враховує і зростаючу значущість капіталовкладень у нематеріальні активи: дизайн, розробку брендів і НДДКР, інтелектуальний капітал, сприяючи створенню сучасних робочих місць усередині країни, підтримці її науково-технічного потенціалу, забезпеченню економіки високоосвіченими і кваліфікованими кадрами, збільшенню внутрішнього попиту.

Інструментами проведення сучасної промислової політики є оптимізація фінансового сектору економіки як найважливішої

основи для розвитку промисловості, а також удосконалення:

бюджетної політики (інвестування в розвиток виробничої бази, фінансування пріоритетних виробничих підприємств);

податкової політики (установлення державою обґрунтованої величини і порядку оподаткування);

грошово-кредитної політики (регулювання з боку держави сфери грошового обігу);

фінансової політики (регулювання і контроль фінансових ринків, оперативне управління державними коштами).

інституціональної політики (забезпечення ринкових процесів відповідною правовою базою);

зовнішньоекономічної політики (стимулювання експортерів, уведення розумних імпорتنих і експортних обмежень);

інвестиційної й інноваційної політики (пряме державне фінансування, законодавче забезпечення інвестиційного процесу, розвиток таких необхідних ринкових інститутів, як фондовий ринок, венчурні фонди, інвестиційні банки і т. ін.).

На закінчення можна зробити такий важливий висновок, що адаптація позитивного досвіду здійснення промислової політики в сучасних умовах глобальних викликів є доцільною для зміцнення конкурентоспроможності української промисловості. Але це потребує подальшого більш досконалого дослідження інструментів реалізації промполітики, зокрема країнами-членами ЄС, для створення принципово нової промислової політики, яка б охоплювала раціональні заходи реагування на виклики сьогодення.

Література

1. Всемирный экономический форум: рейтинг глобальной конкуренции 2012-2013 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/-2012/09/05/4949>.

2. Всемирный экономический форум: рейтинг глобальной конкуренции 2011-2012 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/-state/2011/09/07/3330>.

3. Україна 2020: стратегія національної модернізації (лютий 2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.twirpx.com/file/B18559.

4. Lisbon European Council 23 And 24 March 2000. Presidency Conclusions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consslium.europa.eu/eudocs/cms-data/docs/pressdata/en/ec/00100_r1.en0.htm.

5. Новая рамочная программа Европейского Союза по научно-техническому и инновационному развитию «Горизонт 2020» с 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://webcache.googleusercontent.com/seart?btnl=1%27m+Feel...>

6. Всемирный экономический форум: рейтинг глобальной конкуренции 2009-2010 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/-news/2009/09/08/2166>.

7. Швейцария заняла первое место в рейтинге глобальной конкурентоспособности 2006-2007 гг. // Всемирный экономический форум: рейтинг глобальной конкуренции 2006-2007 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/2006/10/10/5035>.

8. CIA World Factbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ereport.ru/stat.php?count=G20>.

9. Экономика Швеции. Основные черты шведской экономики и промышленности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/sweden.htm>.

10. Экономика Италии. Основные черты экономики Италии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.webeconomy.ru/index.php?page=cat&cat=mc&mc>.

Надійшла до редакції 23.01.2013 р.